

„Parázsra lelve hűlt hamu-mélyén,
Lángokat szítok, melengessenek,
Keltem enyéim, faggatom szépen,
S míg hű szavuk szól, megpihenhetek”

(Hamo Szahjan: Fáradt életem)

A májusi zápor pillanatok alatt elmosta a jereváni esti korzó forgatagát. A jobbára lehurbolt kocsik tülekedéséből álló autó-forgalom alig néhány perc teltevel látványosan lecsökkent, a járdák elnéptelenedtek, miközben az üzletek bejáratai, a napernyős vásárlókioszkok, a fedett buszmegállók zsúfoltságig teltek az alájuk-menekült bőrigázott járókelőkkel. A lezúduló esőcseppek nagyszemű hólyagokat pukkantgattak az aszfalt közepén, a hirtelen életre kelt alkalmi patakocskák megtáltosodott erővel törtek medret maguknak, az útszéli csatorna-rácsok pedig alig bírták magukba nyelni az odasodródó barnásszürke áradatot.

A hirtelen kiürült kerthelyiség hangszóróiból Charles Aznavour énekelt. A fák között kifeszített vetítővászon képszerűen is megjelenített világsztár a keresésről és a szerelemről, a hűségről és a csalódásról, egyszóval az élet igazán nagy kihívásairól dalolt, fülbemászó dallamossággal, ideg-borzongtató hangon, egy-kettőre megtalálva a hallgató tudatalattijához a bejáratot. Igazán varázslatos este volt. Ha nem lettél volna tökéletesen tisztában azzal, hogy alig pár száz kilométerre vagy Teherántól, nagyon könnyen azt hitted volna, hogy Párizs valamely nyári mulatójában ért utol az ítéletidő. Köröskörül francia világmárkák fényreklámjai, az utcán az asszonyokon az európai divatházak ruhakreációi, a levegőben pedig a legszébb francia sanzonok egyedi dallamai. Mi ez, ha nem Európa?...

- *Look, Mr. Varga, twelve year ago I live in Moskau* - törte meg hirtelen a sanzon-melankólia hangulatot a melletted ülő vendéglátód, az Örmény Szabadalmi Hivatal negyvenvalahány éves elnöke, Armen Azyrian - *I was a verry successful business-man. I have a lot of money. I have a verry good finantial situation. But, but it was not enough. I was not in my country. My coutry is here. I am Armenian...*

Aznavour épp egy újabb slágerére tért rá, most épp Párizsról énekelt...

- *I don't no, if you can anderstend me: I like this country. I like this people. It is my home. It is my contry. Realy it is... I like Armenia...*

Nem válaszoltál semmit. Mit is lehetett volna erre a váratlanul kibuggyanó, szívből jövő vallomásra hirtelen mondani?... Egyszerűen csak megemelted a bronzszínű konyakkal félig töltött poharadat: - *For your country!*...

Folytatjuk

* * *

„Egyetlen ember sem elég gazdag ahhoz, hogy visszavásárolja a múltját.”

(Oscar Wilde)

„Az írott törvények olyanok, mint a pókháló: a gyengék és a szegények fennakadnak rajta, de a gazdagok és hatalmasok darabokra tépik őket.”

(Kr.e. 6. század)

* * *

*Balla Lóránt

A barokk Erdélyben

Európában már száz-százötven éve a barokk formái itatták át a közszellemet, az abszolutisztikus államelméletet, a gondolkodást s az irodalmat, sőt a 17. század végén a barokk már jócskán alkoholóban volt az öreg kontinensen, midőn Erdély - politikai és érzelmi okokból elég barátságatlanul - elfogadta a „barokk korszellem” megnyilvánulását az élet minden területén.

De Erdély nemcsak a barokkot méregette hűvösen, hanem általában mindenféle korhoz kötött újítást is: a gótikát román szellemben tompította és mérsékelte; a reneszánszt saját képére „gyúrta át”, s a barokkból is csak azt sajátította el, ami megfelelt kulturális-művészeti szellemének. Ám hogy végül Erdély a barokkot mennyire magáévá tette és megszerette, arról az egész „guberniumi kor” művészete fényes tanúbizonyságot nyújt: barokk templomok, kastélyok, városi paloták s egyszerűbb barokk lakóházak épültek,

egyházi szerelvények, oltárok, szobrok, szószékek, fogadalmi szobrok százai készültek; felvirágzott a családi arcképfestés, de új ihletet nyertek az iparművészek is.

Az új stílus a virágos reneszánszhoz hasonlóan eljutott a nép művészetébe is, falusi házak oromzatai, festett mennyezetek, hímzések s festett faragott bútorok garmadája mutatja be mindazt a kései utókornak, amit az erdélyi nép képzelete a barokkból szervesített és az ősi alakzatokkal egybeötvözött.

Történelmi háttér

A keresztény Európa egy emberként lépett fel az *Oszmán Birodalom* megdöntésére. A török visszaszorítása és a keleti végvidék felszabadítása főként IX. Ince pápa érdeme. 1684-ben a pápa kezdeményezésére alakult meg a *Szent Liga* a török ellen, amelyben először a Habsburg Birodalom császára: *I. Lipót*, Lengyelország királya: *Sobieski János* és Velence erői szövetkeztek. A későbbiekben csatlakoztak az oroszok, a bajorok, a szász és brandenburgi választófejedelmek, az itáliai kisállamok, a protestáns poroszok, az angolok és a skótok. A pápa vállalta a hadjáratok költségeit. A sebesültek gondozására tábori házakat állított fel. A pápa tervét magyar földön elsősorban *Francesco Buonvisi* nuncius és *P. Marco D'Aviano* kapucinus atya támogatta.

A támadást a törökök kezdték el. Először Bécszet vették ostrom alá, de *Lotharingiai Károly* herceg és Sobieski csapatai 1683. szeptember 12-én felmentették. Buonvisi biztatására a szövetséges erők folytatták a hadjáratot, 1683-ban visszafoglalva Párkányt és Esztergomot.

A továbbiakban az „európai csapatok” 1686-ban felszabadították Budát. A háborúk folytatódtak, amíg XVI. Lajos támadása megállásra nem kényszerítette a császáriakat. Az 1699. karlováci békével - a Bán-ság kivételével - az ország egész területéről kiűzték a törököket.

1716-1717-ben újabb hadjáratot indítottak, melyet *Savoyai Jenő* vezetett, amelynek során felszabadult Pétervárad és Nándorfehérvár. 1716. október 13-án felszabadult Temesvár is. A háborút ezúttal a pozsareváci béke fejezte be (1718).

1687-ben Lotharingiai Károly hadai megszállták a belső pártharcoktól szétzilált Erdélyt. 1690-ben meghalt az öreg *Apafi Mihály*, s *Thököly* lovasainak rohama után a zernyesti csatán elbúcsúzott földi életétől *Teleki*, a fejedelmi Erdély utolsó nagy államférfia is. *Badeni Lajos* kiszorította Thököly Imrét, *Bethlen Miklós* „kieszközölte” a Diploma Leopoldiumot (1690. október 16.) az ország rendjei 1690 decemberében letették a hűségesküt Lipót császár kezébe. 1691. január 31-én, a fogarasi országgyűlésen az erdélyi rendek elfogadták a Diploma Leopoldiumot, amely Erdélyt a Habsburg-dinasztiához csatolta.

A diploma meghagyta Erdély belső közhatalmi önállóságát, biztosította addig is működő önkormányzati rendszerét, szavatolta törvényeit és a bevett vallások szabadságát. Az erdélyi fejedelemség szuverenitását nem ismerte ugyan el, az országot a korona jogán birtokolt tartománnyá tette, melynek élére a főkormányzót (a gubernátort) és a főkormány-széket (a guberniumot) állította. A katonai vezetés a szebeni generális kezébe került.

A barokk

A barokk a reneszánsz késői periódusát, a manierizmust és a klasszicizmust összekötő művelődéstörténeti korszak és stílusirányzat. Háttérben az ellenreformáció állt, amelynek sodrában a katolikus egyház - amely az előző korszakban, a reformáció és a polgárosodás előretörésével elvesztette régi hatalmát - minden eszközzel igyekezett helyreállítani befolyását és tekintélyét.

Az egység igénye érződik a monumentális alkotásokban, s a hierarchia csúcsa, a klerikális egyház, valamint az őt támogató fejedelmi udvar és a nagybirtokos arisztokrácia erejének elsőprő volta kápráztatta el a „hitehagyottakat” (vagyis elsősorban a protestánsokat) és a hívőket egyaránt.

Az utolsó összehangolt próbálkozás ez a vallásos tudatforma európai kiterjesztésére, miközben a török hódítás következtében már fél Európa az iszlám zászlaja alá került.

A szó értelmezésekor több magyarázat is felmerül. Egyesek szerint a barokk a görög barosz szóból származik, amelynek jelentése súlyosság, mások a latin verucca (szemölcs) szóból eredeztetik. Általános az a nézet, miszerint egy portugál szó, a barucca lehetett az elnevezés alapja, amely a korabeli luxus-szerekbe foglalt, szabálytalan alakú igazgyöngyszemet jelentette. Újabb az olasz barocco szóra vezetik vissza, mely nyakatekert okoskodást, kereskedői furfangot jelent.

Annyi bizonyos, hogy a barokk szót a 18. századi klasszicizmus elméletírói használták már a különc, nevetséges szinonimájaként. Korszak-meghatározó fogalomként *H. Wöfflin* vezette be 1888-ban a *Reneszánsz és barokk* című munkájában.

Wöfflin szerint a barokk a reneszánszsal való szembefordulásként alakult ki, és ábrázolás-technikájában a vonalszerűséget a festőiességgel, a felületet a mélység érzékeltetésével, a zárt formát a végtelenbe nyitottsággal, a kompozíciós mellérendelést erős hierarchiával váltotta fel. A megelőző korszak emberközpontúságát azonban átvette és vallásos keretbe helyezte.

Az antik mitológia alakjainak ábrázolásában már-már naturalisztikus szemlélet érvényesül. Az erős fény-árnyékhatásokra törekvő festők (*Carravaggio, J. G. Velázquez, D. B. Rubens*) hedonisztikus jelenségekben, erotikus beállításokban láttatják az isteni alakokat, szenvedélyeiket, örömeiket és gyönyöreiket vetítve a vászonra, ezzel sugalmazva a túlvilági élet pompáját. Az építészettől az irodalomig jelen van a mozgalmasság, a dinamika.

A barokk minden képző és iparművészeti műfajban a nagy egységekben és egységességben gondolkodik, az építészetben nagyszabású épületegyüttesek, a társművészeteket felhasználó, mindent elárasztó pompa, a szobrászatban és a festészetben a mozgalmasság, érzelmi túlfűtöttség jellemzi. A barokk képzőművészet elsődleges sajátossága a műalkotás retorikus jellege, tehát a mondanivaló hatásos, érzelmet megmozgató tolmácsolása.

Barokk irodalom

A korszak irodalmi alkotásaira jellemző a mértéktelenség, a zsúfolt, jelzőkkel halmozott, bonyolult körmondatok és az allegorikus-szimbolikus ábrázolásmódot alkalmazó kifejezésmód, a mulandóság és az örökkévalóság, a látszat és a lényeg keveredése, a pompa és a játékoság kifejezése. Témáit az antikvitás irodalmából meríti. Átvesszi annak elveit is, a tanítást és gyönyörködtetést (esztétikai hedonizmus) jelöli meg a mű céljaként. Az eposz mellett a tragédiát értékeli nagyra (*P. Corneille, Calderon*).

A gyönyörködtetés előtérbe kerülésével fontos szerepet kap a meglepetés, a csodálatkeltés, a fordulatokban bővelkedő cselekmény. A barokk poétikája fontosnak tartja a gyönyörködtetés és tanítás egységét. Mivel gyakran ideológiai célok szolgálatába állítja a műveket, az alkotások nem mentesek a propagandisztikus fogásoktól sem - ami az irodalomban azt jelenti, hogy a külsőségek, a formai elemek fokozott szerepet kapnak.

A magyar barokk irodalom képviselői

A magyar irodalom egyik legnagyobb alakja nálunk az ellenreformáció híve és szószólója, *Pázmány Péter*, aki remek retorikai készséggel, hatalmas tudással - s ellenfelei nevetségessé tételében gúnyt és iróniát nem nélkülözve - óriási irodalmi és hittudományi karakterisztikájú életművet alkotott. Prédikációi és vita-iratai máig etalonnak számítanak.

A másik kiemelkedő alakja a korszaknak *Zrínyi Miklós*, aki idilljeivel és epigrammáival új műfajt hozott költészetünkbe, és a *Szigeti veszedelem* című eposzával a magyar irodalom monumentális alkotását hozta létre.

A kor talán legnépszerűbb szerzője *Gyöngyösi István* volt, aki szerelmi történeteivel szolgáltatott olvasmányt a főúri kastélyok lakóinak (Például: *Marssal társalkodó Murányi Vénusz*).

A líra legszebb és legérettebb alkotásai *Faludi Ferenc* tollán születtek (Például: *A pipáru, Nincsen neve*). Virágzott az emlékirás műfaja is, főleg Erdélyben (Például: *Bethlen Miklós és Kata*) és az irodalmi, illetőleg misszilis levél-műfaj (*Mikes Kelemen*).

A barokk próza sajátos műfajai a napló és önéletírás is: *Kemény János*, a későbbi fejedelem, a tatárok két évig tartó fogságában, a Krím-félszigeten írta le életének és korának sorsdöntő eseményeit.

Ugyanerről a korról írta *Szalárdi János*: *Siralmas magyar krónika* című históriáját. *Bethlen Miklós* jó-részt már Buda és az ország visszafoglalása után írta műveit. Bécsi fogságában született önéletrajza.

Vallásos irodalom

E kategóriában elsősorban a papság segítségével született prédikációs kötetek számottevőek, de természetesen nem hiányzik a tudományos, hitvitázó és aszketikus irodalom sem. A kor legnevesebb szónokai *Czuzi Zsigmond* pálos és *Csete István* jezsuita szerzetesek voltak, aki pedig kivált a magyar szentek tiszteletét propagálta: *Padányi Bíró Márton* veszprémi püspök. Említésre méltó a kézdialmászi származású,

szentség hírében meghalt ferences *Kelemen Didák*, a Tisza-környék nemes misszionáriusa (Búzafejek című műve); *Illyés András* kinevezett erdélyi püspök, *P. Bárányi Pál* jezsuita, gyulafehérvári plébános (Imago mortis - Halotti beszédek). A lelki irodalomból Bárányi neve tűnik ki, Lelkiparadicsom és a Boldogságos Szűz szombatja című munkájával.

A szintjelző egyháztörténetet *Molnár Lajos* jezsuita (Az anyaszentegyháznak története), a váradi *Gánóczi Antal* és a gyulafehérvári *Szerdai Antal* kanonok képviselte.

Folytatjuk

(Megjelent a *Keresztény Szó* 2005. augusztusi számában)

*A szerző harmadéves egyetemi hallgató a kolozsvári BITE teológiai fakultásán

* * *

Szeresd egészségedet, mert ez a jelen. Védd a kisgyermeket, mert ez a jövő. Őrizd szüleid egészségét, mert a múlton épül fel a jelen és a jövő."

Bárcei Gusztáv

* * *

Tatár Zoltán

145 éve született Merza Gyula

- örmény származású polihisztor

Ósnemesi örmény kereskedő családban látta meg a napvilágot, 1861. február 25. napján Merza Gyula Kolozsvárott. A hajdani főtéri kereskedő fia a nagy múltú piarista gimnáziumba járt iskolába és itt is érettségizett 1870-ben, ambiciózusan készülve az orvosi pályára. Az ígéretesnek induló tanulmányi évek a kolozsvári, majd bécsi egyetemi periódussal folytatódtak. Sajnos, a megfeszített munka, a szövettani kutatások olyannyira meggyöngyítették látását, hogy kénytelen volt félbeszakítani orvosi tanulmányait.

Még érettségi vizsgái letétele előtt, mint nagy természetimádó, erősen kifejtett lelkében a zöld és környezet iránti szeretet. Talán ez a vonzalom ösztönözte a gazdálkodásra való áttérésre. Az alapot erre Szabó József szászfenesi gazdaságában szerezte meg. Élénken foglalkoztatta a földrajz, a természettudomány és a gazdálkodás.

Szerteágazó tevékenységének köszönhetően, helyet kapott az 1891-ben megalakult „Erdélyi Kárpát Egyesület” választmányában. Gyümölcsöző munkája eredményeként később a Kolozs-megyei osztály jegyzőjévé választották. 1894-ben az Egyesület központjának főpénztárnoka, majd nemsokára helyettes igazgatója lett. Áldásos tevékenysége következtében négy évtizednyi munka után, rendes igazgatói címmel vonult nyugalomba.

Apja halála után, a katolikus egyház vezetőségében elfoglalt tisztségét is vele töltötték be, alig 32 éves korában. Előbb a választmány tagjaként dolgozott, majd megválasztották a gazdasági bizottság elnökének. Az első világháborút követő nehéz időkben kitartóan harcolt egyházközössége érdekeinek érvényesítéséért.

Városi tanácsosként is beírta nevét Kolozsvár történelmének lapjaira. Javaslatára nevezték el a Nép utcát Bem, a Fürdő utcát Schütz János utcának és ugyancsak az ő javaslatára honosodott meg a Házsongárdi, illetve a Hóstát negyedek Felső illetve Alsó város elnevezése.

Írói tehetség. E készsége már az 1880-as évektől megnyilvánult, úgy is, mint egyházirodalmi-, humorista-, politikusi-, turista-, néprajzi-, múzeumügyi-, várostörténeti-, életrajz- és szépírói tevékenység. Több, mint hatszáz cikk őrzi nevét és a régi Kolozsvárott megjelent lapok, az *Ellenzék*, és a *Keleti Újság* mellett, a budapesti lapok is közölték tartalmas írásait.

Turisztikai vonatkozású írásait szívesen közölték a külföldi lapok. Cikkei, tanulmányai jelentek meg a bécsi „*Neue Foci Presse*”, a lyoni „*Revue Alpiné*”, a párizsi „*la Francé á l'Etrange*”, a genfi „*L'Echo de Alpe*” és a torinói „*Revista Mensile*” hasábjain.

Latin tudását is csillogtatta. A „*Borsszem Jankó*” ezredik jubileumi számára írt köszöntője dicséretet nyert. 1895-ben, az „*Erdély*” című lap első oldalán közölte a magyar turistákról szóló vezércikkét. Alkalmi szónokként is érdemeket szerzett. Szívből jövő, tömör beszéddel üdvözölte Márton Áront püspökké történt kinevezésekor. De megemlítené a XIII. Leó pápához, 25 éves jubileumára írt „*Az örmény kereszt*” című illusztrált tanulmánya, melyet egy latin költemény kíséretében ajánlott fel, s melyet a pápa